

SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇ HAREKETİ VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Hande Bahadır¹ , Yücel Demiral¹

1- Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İş ve Meslek Hastalıkları Bilim Dalı

Özet

Türkiye'de 3,5 milyondan fazla Suriyeli geçici koruma statüsü altında korunmaktadır ve bu bireylerin %45'inden fazlası çocuktur. Bu çocukları bekleyen en önemli tehlikelerden biri çocuk işçiliğidir. Çalışmalar, göçmen çocukların uzun çalışma saatleri ile tehlikeli sektörlerde çalıştıklarını göstermektedir. Bireylerin hayatlarının erken dönemlerinde yaşadıkları tüm deneyimler geleceklerini ve yaşadıkları toplumu etkilemektedir. Bu nedenle çocukların çalışma hayatına katılımı engellenmeli ve uygun eğitime erişimleri sağlanmalıdır

Anahtar Kelimeler: Göç, zorunlu göç, çocuk işçiliği, çocuk sağlığı.

FORCED MIGRATION from SYRIA to TURKEY and CHILD LABOR

Over 3.5 million Syrians are protected under temporary protection status in Turkey and more than 45% of them are children. Child labor is one of the most important threat for these children. Studies show that migrant children are working in hazardous sectors with long working hours. All the experiences of individuals in their early life affect their future and the society they live in. For this reason, children's participation in working life should be prevented and appropriate education should be provided.

Keywords: Migration, forced migration, child labor, child welfare.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Uzm. Dr. Hande Bahadır

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi İş ve Meslek Hastalıkları Bilim Dalı, İzmir, Türkiye.

e-posta / e-mail: handebahadir86@gmail.com

Geliş tarihi / Received : 20.05.2019, **Kabul Tarihi / Accepted:** 12.07.2019

Nasıl Atıf Yapırım / How to Cite: Bahadır H, Demiral Y. Suriye'den Türkiye'ye Zorunlu Göç Hareketi ve Çocuk İşçiliği. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2019;4(3):389-97.

Giriş

Uluslararası Göç Hukukuna göre “bireyin ya da grubun süre, yapı veya neden fark etmeksizin ülke içinde ya da uluslararası bir sınırı geçerek yer değiştirmesi” olarak tanımlanan “göç” insanlık tarihi kadar eski, sosyal bir olgudur (1). Göç hareketlerinin, hem göç eden hem de göç alan toplum açısından olumlu ve olumsuz sonuçları olmaktadır. Ülke içi karışıklıklar, savaşlar ve iklimsel olaylar ülke içi yer değiştirmeye ve uluslararası göçlere neden olmakla birlikte, bu nedenler ile yaşanan göç hareketleri genelde zorunlu göç sınıfında değerlendirilir. Daha iyi bir eğitime, işe, sosyal olanaklara veya hayat şartlarına sahip olmak için yapılan planlı göç

hareketleri ise gönüllü göç grubuna girmektedir ve genelde okuma ve/veya çalışma çağındaki kişilerce gerçekleştirilir. Zorunlu göç hareketleri hızla, plansızca ve istem dışı gelişmesi nedeniyle gönüllü göçlere kıyasla daha ağır sonuçlara neden olabilmektedir (2). Kadın, yaşlı ve engelli bireyler gibi hassas, kırılabilir ve dezavantajlı gruplardan biri olan çocukların göç sürecinde ve sonrasında karşılaşılabileceği riskler ve onları bekleyen tehditler oldukça fazladır. Bu çalışmada Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç eden Suriyeli çocuklar ve onları bekleyen en büyük tehdit olan çocuk istihdamının incelenmesi amaçlanmıştır.

Dünya’da ve Türkiye’de Sayılar ile Göçmenler

Birleşmiş Milletler’in 2018 yılı verisine göre gönüllü ve zorunlu göçlerin tümünü içerecek şekilde 250 milyondan fazla birey, yani yaklaşık olarak her 30 kişiden biri, uluslararası göçmen konumundadır (1). Uluslararası göçmenlerin yaklaşık %14’ü 19 yaş ve altındadır ve bu oran 35 milyon çocuğun uluslararası göçmen konumunda olduğunu göstermektedir (2). Türkiye’ye her ne kadar çoğunluğu Irak, İran ve Afganistan olmak üzere çeşitli ülkelerden uluslararası koruma için başvuru olsa da 2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaş sonrası ülkelerini terk etmek zorunda kalan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayıca fazla olması nedeniyle bu araştırmada sadece Türkiye’de yaşayan Suriyeliler değerlendirilmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2019 yılı Mayıs ayı verisine göre ülkemizde geçici koruma altında olan Suriyeli sayısı 3,5 milyondan fazladır ve bu sayı ülkede yaşayan yaklaşık her 25 kişiden birinin Suriyeli olduğuna işaret etmektedir. Geçici koruma altında olan bu bireylerin 1,6 milyonundan fazlası (%46)

18 yaş ve altındadır (3). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) 2014 yılında sunduğu çalışmaya göre kamplarda yaşayan Suriyelilerin %53.0’ünün; sınır illerde kamp dışında yaşayan Suriyelilerin ise %48.9’unun 18 yaş ve altında olduğu görülmektedir (4). Avrupa ülkelerine geçişlerde sıklıkla bir ara konak olarak kullanılan İzmir kentinde 2015 yılında yapılan çalışmada ise kentin bir bölgesinde yaşayan Suriyelilerin %52.3’ünün 19 yaş ve altında olduğu görülmüştür (5). Türkiye’deki çocuk Suriyelilerin tüm Suriyelilere oranının dünyadaki uluslararası çocuk göçmen oranına göre yüksek olmasının nedeni Birleşmiş Milletler’in çalışmalarında yalnızca zorunlu göç hareketlerini değil, gönüllü göç hareketlerini de içerecek şekilde veri sunuyor olmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi gönüllü göç hareketleri genel olarak çalışma veya eğitim göçlerini içerdiğinden göç eden toplumun yaş ortalaması, zorunlu göç hareketi ile yer değiştiren toplumların yaş ortalamasından daha yüksek olmaktadır.

Uluslararası Sözleşmelerde Çocuk İşçiliği

Göç tüm bireyler için zor olsa da, çocuklar göç hareketlerinden en fazla etkilenen dezavantajlı gruplardan biridir. Çocukların yeni bir hayata uyum sağlama hızları yetişkinlere göre daha hızlı olmakla birlikte, gelişim evresinde olmaları ve bir erişkin tarafından korunmaya ve bakıma ihtiyaç duymaları nedeniyle göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşanan olumsuz durumlardan fiziksel ve psikolojik olarak daha yoğun etkilenmektedirler. Birleşmiş Milletler Genel Kurul'u tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre 18 yaş altındaki her birey çocuktur ve bu çocukların her biri kimliğinden, dilinden, dininden, ırkından, cinsiyetinden bağımsız olarak eşit haklara sahiptir (6). Eğitime ulaşma hakkı ve çocuk işçiliğinden korunma hakkı da bu eşit haklara örnek olarak verilebilir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de belirtilen çocuk ve eşitlik hükümleri iş hukukundaki çocuk kavramına uymamaktadır. İş hukukunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmelerinin önerisi ile geçerli olan istihdama veya çalışmaya kabul için asgari çalışma yaşı kavramı (ILO, 138 Numaralı Asgari Yaş Sözleşmesi) vardır ve bu yaş birçok ülke için 15 olarak belirlenmiştir (7). Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan üye ülkeler için asgari çalışma yaşı en az 14 olabilmektedir (7). Sözleşmeye göre 15

yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış bireyler "genç işçi" olarak adlandırılır ve çalışma şartları mevzuat ile düzenlenmiştir. Aynı sözleşmede ve 182 numaralı *En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi*'nde 15-18 yaş arasındaki genç bireylere de atıf yapılmış ve kişinin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü çalışma aktivitesi için asgari yaşın 18 yaş altında olmaması gerektiği belirtilmiştir (7,8). Sözleşmede belirtilen **genç işçilerin sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilecek işler** kavramı göz önüne alındığında, bu genç kişilerin istismara uğradıkları ve gelişimlerini olumsuz etkileyecek işlerde, yer altında, yüksekte, tehlikeli makinaların, araç ve gereçlerin bulunduğu, gürültüye ve titreşime maruz kaldıkları ortamlarda ve uzun saatler ile çalıştırılmayacakları anlaşılmalıdır. Tüm bu girişimlere rağmen ILO-Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) tarafından 2013 yılında yayımlanan "Çocuk işçiliğine karşı mücadelede alınan yol, küresel tahminler ve eğilimler 2000-2012" Raporu'nda halen tüm dünyada 120 milyondan fazla 5-14 yaş arası çocuğun işgücüne dâhil olduğu ve çalışan her üç çocuktan birinin en kötü biçimlerde çalıştığı belirtilmiştir (9).

Türkiye'de Çocuk İşçiliği

Türkiye'de 2012 yılında yapılan Çocuk İşgücü Anketi'nin sonuçlarına göre 6-17 yaş arası 893,000 Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşı çocuk istihdama katılmaktadır ve bunların 292,000'i yani %32.7'si yasal çalışma izninin olmadığı 15 yaş altındadır (10). Türkiye'de 15-19 yaş grubu için 2013 yılında %26.2 olan işgücüne katılım oranı 2014 yılında %27.8'e; 2017 yılında ise %28.5'e yükselmiştir. İlgili yaş grubu için istihdama katılım oranı ise 2013 yılında

%21.9 iken 2017 yılında %23.7'ye yükselmiştir (11). Yasal olarak çalışma izninin olmadığı 6-14 yaş grubuna bakıldığında ise 2006 yılında istihdama katılımın %2.5 olduğu, 2012 yılında ise oranın %2.6'ya yükseldiği görülmektedir. 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %18.2'si; 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %65.7'si okula devam etmemektedir (10).

Türk çocuklarının istihdama katılımı son yıllarda T.C. Aile, Çalışma ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın da gündemindedir ve Bakanlık tarafından yürütülen Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı gibi yeni politikalar ve denetimlerin artırılması ile azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu mücadele programında, düzensiz göç hareketi de çocuk işçiliğinin temel nedenlerinden biri olarak vurgulanmış ve özellikle bu çocukların küçük ve kayıt dışı çalışan iş yerleri tarafından istihdam edildiği belirtilmiştir (12). ILO/IPEC Programı'na dâhil olan Türkiye'de çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik ILO'nun 182 numaralı Sözleşmesine uygun biçimde Mobilya Sektöründe Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Projesi (2004-2007), Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi (2005-2007) gibi birçok proje yürütülmüştür (12). Projelerin birçoğu

multidisipliner ve multisektörel yaklaşım gözetilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Belediyeler, Meslek Odaları ve sendikalar (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu) işbirliği ile yürütülmüştür (12). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan çocukların istihdama katılım konusu incelenirken, sorun yalnızca çocuk işçiliği ve kayıt dışı çalışma açısından ele alınmaktadır. Göç sonrası hayatta kalmaya çalışan Türkiye'deki Suriyeli çocukların çalışma yaşamında yer alması ise hem çocuk işçiliği, hem kayıt dışı çalışma, hem de göçmen işçiliği açısından önemlidir.

Göçmenler ve Çocuk İşçiliği

Göç olgusu; ailenin sosyoekonomik durumunun düşük olması, eğitime ulaşamama, ebeveyn işsizliği, mevzuat yetersizliği gibi başlı başına çocuk işçiliğini artıran bir nedendir. Göçmen çocuk işçiliği ile ilgili yapılmış uluslararası çalışmalara bakıldığında Hindistan'ın bir bölgesinde pamuk işçiliğinde çalışan göçmen çocukların 10- 30 kişilik gruplar halinde işçi kamplarında yaşadığı, çalışma saatlerinin belirsiz olduğu ve yerel çocuklara göre günde en az üç saat daha fazla çalışmak zorunda bırakıldıkları gözlenmiştir (13). Kazakistan'da çalışma sezonunda göçmen çocukların toplam çalışan çocuk sayısının %75'ini oluşturduğu, bu çocukların yerel çocuklara göre iki kat daha uzun süreler ile çalıştığı ve göçmen çocukların yasal statüleri nedeniyle eğitimlerine devam edemedikleri gözlenmiştir (14). Aynı çalışmada bütün endüstrisinde çalışan göçmen çocukların yerel çocuklara göre iş kazasına uğrama sıklıklarının daha fazla olduğu belirtilmiştir (14). Filipinler'de göçmen çocukların çeşitli sektörlerde yerel çocuklara göre daha uzun saatler

boyunca çalıştığı ve daha az ücret aldıkları belirlenmiştir (15). Peru'da çalışan göçmen çocukların yerel çocuklara göre daha fazla tam zamanlı ve tehlikeli işlerde çalıştıkları, Kenya'da göçmen çocukların daha az ücret aldıkları saptanmıştır (16).

Suriye'ye çevre ülkelerde Suriyeli çocuk işçiler üzerinde yapılmış çalışmalara bakıldığında Ürdün'de çalışan Suriyeli çocukların %38.8'inin 15 yaş altında olduğu, %37'sinin inşaat sektöründe çalıştığı belirlenmiştir (17). Ürdün'ün en büyük mülteci kampı olan Zaatari kampı bölgesinde barınan Suriyeli çocukların çalışma yaşının 10'a kadar düştüğü, haftada 33 saate varan uzun çalışma saatleri ile çalıştıkları ve bu çocukların %64.5'inin tehlikeli işlerde çalıştığı görülmüştür (17). Lübnan'da okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık %50'sinin eğitime ulaşamadığı ve çalışma yaşının yasadışı ve tehlikeli aktiviteleri de içerecek şekilde altıya kadar düştüğü belirlenmiştir (18).

Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerde çocuk işçiliğinin arttığı ve

araştırıldığı gözlenmiştir (19). Türkiye’de çalışan Suriyeli çocuk sayısı ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte yapılan küçük ölçekli çalışmalar ışığında bir tahminde bulunulabilir. Kilis’te Suriyeli 62 çocuk işçi ile yapılan bir çalışmada %45’inin ailede tek çalışan olduğu ve %48’inin ailelerinin isteğiyle çalışmak zorunda kaldığı; Antakya’da Suriyeli 50 çocuk işçi ile yapılan bir çalışmada, çocukların %75’inin erkek olduğu, %60’ının 13-15 yaş arasında olduğu, çalışma yaşının dokuza kadar indiği ve günlük ortalama ücretin 10,8 TL olduğu belirlenmiştir (20,21). İzmir’in yoğun Suriyeli nüfusu barındıran bir mahallesinde görüülen 6-17 yaş arası Suriyeli 164 çocuğun yaklaşık üçte birinin çalışmakta veya iş aramakta olduğu, çalışma yaşı ortancasının 11.3 olduğu, çalışanların tamamının geçici, vasıfsız işlerde kayıt dışı olarak çalıştığı ve bu çocukların hiçbirinin Türkiye’de eğitimine devam etmediği saptanmıştır (22). İstanbul, Mardin ve Şanlıurfa illerinde 6-18 yaş arası 165 Suriyeli çocuk ile yapılan bir araştırmada çocukların %36’sının çalıştığı ve yerel işçilere göre daha az kazandıkları belirlenmiştir (23). Bu iki çalışmada bulunan 1/3 oranı Türkiye’de yaşayan benzer yaş grubundaki (5-18 yaş) tüm Suriyeli çocuklara oranlandığında, Türkiye’de yaklaşık 382,000 Suriyeli çocuğun çalıştığı veya iş aradığı tahmininde bulunulabilir. Ancak yapılan çalışmaların üzerinden zaman geçmesi ve geçtiğimiz iki yılda Türkiye Cumhuriyeti yetkili makamlarının ve uluslararası organizasyonların işbirliği ile yapılan Suriyeli çocukları eğitime kazandırma programlarının neticesinde çocuk işçi sayısının azaldığı ve bu tahminin yüksek olduğu da öngörülebilir.

Suriyeli çocukların çalıştıkları sektörler Türk çocuklarına göre farklılık gösterebilmektedir. İstihdama katılan Türk çocuklarının yaklaşık %50’si tarım sektöründe çalışırken, bunu sırasıyla hizmet ve sanayi sektörleri izlemektedir (11). Suriyeli çocukların çalıştıkları sektörün temel belirleyicisi yaşadıkları kenttir ve İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde çalışan Suriyeli çocukların

büyük bir bölümünün tehlikeli bir iş kolu olan tekstil sektöründe çalıştığı görülmektedir. Çalışmalarda inşaat sektörü gibi çok tehlikeli iş kollarında çalışan çocuklara da rastlandığı ve bu çocukların haftanın altı günü, günde 11 saat boyunca güvencesiz çalıştırıldığı belirtilmiştir (19,23).

ILO’nun 2010 yılında yayınladığı “Göç ve Çocuk İşçiliği” dokümanında da belirtildiği gibi göç başlı başına çocuk işçiliğini artıran bir hareket olsa da bir çocuk ister göçmen olsun ister bulunduğu ülkenin vatandaşı olsun erken yaşta istihdama katılmalarına neden olan faktörler benzerdir (24). Göçmen çocukların daha tehlikeli işlerde, merdiven altı, güvencesiz çalıştırılması ise sağlık çıktıları açısından yerel çocuklara göre daha ağır sonuçlara neden olabilmektedir. Normal bir hayat düzeninde, bahsedilen bu yaş grubundaki çocuklardan eğitime katılmaları ve yaşitlarıyla, oyun oynamak gibi aktiviteler ile iletişime geçmeleri beklenmektedir. Kendilerine bu olanağın sağlanmadığı çocuklar için geriye kalan iki seçenek, erken yaşta evlilik ve istihdama katılmadır. Zorunlu göçün neden olduğu hayat düzeni nedeni ile çocuklara sunulması gereken en önemli hak olan eğitim hakkı bu çocuklara sunulmamakta; çocuklar aile bütçesine katkı sağlama zorunluluğu ile iş hayatına atılmaktadır. Göçmen çocukların istihdama katılmalarındaki en önemli risk faktörleri erkek cinsiyet, ebeveyn işsizliği, ailenin maddi durumunun yetersiz olması, yetersiz eğitim düzeyi, eğitime katılamamaları, haklarını bilmemeleri ve yaşanan belirsizlik ortamıdır (19-22). Ailenin maddi durumunun yetersizliği çocuk işçiliğinde en önemli faktörlerden biridir ve bu faktör göçmen çocukları da sıklıkla etkilemektedir (25). Çalışmalarda kişinin var olan haklarını bilmesi açısından önemli bir faktör olan dili anlayabilme ve konuşabilme istihdama erişimi kolaylaştıran bir faktör olarak bulunmuştur (22). Genelde yerel çocuklar için önemli olmayan ancak göçmen çocukların istihdama katılmalarında önemli rol oynayan faktörlerden biri

belirsizlik ortamıdır. Yer değiştirme hareketi sırasında bir sonraki gün nerede olacağını bilmeme bireyleri eğitimden uzak tutmakta ve günübirlik işlerde çalışma oranlarını arttırmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeliler bakımından yaşanan en önemli sorunlardan birisi çocukların eğitimine devam edememeleridir (26). Türkiye'nin de taraf olduğu ocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre devletler "kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, hiçbir ayırım gözetmeksizin yazılı olan hakları tanır". Dolayısıyla Suriyeli ocuklar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasalar da geçici koruma statüsünde olduklarından Türkiye'nin yetki alanındadır ve ülkemizin, bu Suriyeli ocuklara eğitim verme sorumluluğu bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yetkili makamları, uluslararası kuruluşların da desteği ile, Suriyeli ocukların eğitime erişimlerinin sağlanması konusunda büyük bir kararlılık ile önemli adımlar atmıştır. Suriyeli ocukların eğitimleri barınma merkezlerinde ve barınma merkezlerinin dışında kurulan geçici eğitim merkezlerinde, barınma merkezleri dışında bulunan devlet okullarında ya da sivil toplum kuruluşları ve belediyelerin öncülüğünde açılan okullarda sürdürülmeye çalışılmaktadır (27). Eğitime erişimdeki zorluklar çocuğun kamp içinde veya dışında yaşaması ve kayıtlı olup olmaması ile yakından ilişkilidir. Birleşmiş Milletler ocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) 2016 yılı verisine göre barınma merkezlerindeki okul ağındaki Suriyeli ocukların okula kayıt oranı %80.0'dır (26). Barınma merkezleri dışında yaşayan çocuklar ülkedeki tüm Suriyeli ocukların yaklaşık %90,0'ını oluşturmaktadır ve bu çocuklara sağlanan eğitim olanakları yetersiz kalabilmektedir. Kasım 2016 verisine göre Türkiye'de okul ağındaki Suriyeli ocukların yaklaşık %57.2'si büyük bölümü Arapça müfredat ile eğitim veren Geçici Eğitim Merkezleri'nde olmak üzere eğitimine devam etmektedir (28). şanlıurfa'da kamp dışındaki haneler üzerinde yürütülen bir çalışmada, okul

ağında ocuk bulunan hanelerin yalnızca %24.0'ındaki çocukların okula düzenli devam ettiği saptanmıştır (28). AFAD'ın yaptığı çalışmada ise kamp dışındaki 6-11 yaş arasındaki Suriyeli ocukların yalnızca %14.0'nın eğitimine devam ettiği belirlenmiştir (4). İzmir'de yapılan çalışmada ise 6-17 yaş arası çocukların %11.0'nın Türkiye'de eğitimine devam edebildiği ortaya çıkmıştır (22). Türkiye'de yapılan girişimler ve kararlı politikalar sonucunda 2017 yılı sonunda bir önceki ders yılına göre %24 artışla yarısı kız olmak üzere 600 binden fazla Suriyeli ocuk örgün eğitime kayıtlı hale gelmiştir (27).

İster bulunduğu ülkenin vatandaşı olsun, ister göçmen olsun çalışma hayatı çocuklar için çeşitli riskler barındırmaktadır. Göçmen ocukların çok tehlikeli sektörlerde, güvencesiz çalıştırılmaları ise bu risklerle karşılaşma ihtimallerine arttırmaktadır. Çalışma ortamlarının yetişkinlere göre düzenlenmiş olması, çocukların fiziki glerinin az olması, bedensel ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları ve emeklerinin ucuz olması ocuk işçiliğinde başlıca risk faktörleridir (29). Çalışma hayatındaki her türlü makine ve donanım erişkinlerin fiziksel ölçülerine göre düzenlenmiştir ve çocukların ölçülerine göre büyüktür. Kas gücü bakımından yetişkinlere göre daha gcsz olan çocuklar özellikle kas gücü gerektiren ağırlık kaldırma ve taşıma işlerinde düşük beceriye sahiptir. Büyük araç-gereçlere hkim olamama çocuklarda kaza olasılığını artırırken, yapılan ağır işler çocuğun bedensel gelişimini olumsuz etkilemektedir (29). Vücudun kilogram ağırlığı başına maruziyetin önemli olduğu kimyasal maddeler ile çalışmada çocukların maruziyeti ve metabolik etkilenimleri daha fazla olmaktadır. Tehlike kavramını bilmeyen veya yaptığı iş ile ilişkilendiremeyen ve risk algısı gelişmemiş bu çocukların riskli davranış eğilimi daha yüksektir. Dünya Bankası'nın sunduğu veriyi kullanarak tasarlanan bir çalışmada gelişmekte olan ülkelerde ocuk işçiliği prevalansı arttıka

10-14 yaş arası çocuk ve erişkin ölümlerinin doğrusal olarak arttığı gözlenmiştir (30).

Çocukların çalışma yaşamına atılmaları sosyal bir risk oluşturmakla birlikte sağlıkları ve gelişimleri üzerinde de hasar oluşturmaktadır. Çeşitli çalışmalarda çalışan çocukların eğitime devam eden çocuklara göre sağlık durumlarının daha kötü olduğu ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin daha düşük olduğu gözlenmiştir. Çalışan çocukların boy ve vücut ağırlıklarının düşük olduğu, daha düşük düzeyde protein alabildikleri, ergenlik dönemi sorunları ile daha erken yaşta karşılaştıkları, ortalama zekâ seviyesinin daha düşük olduğu, sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı madde kullanımının daha yüksek olduğu

Sonuç

Olumsuz sağlık durumlarına neden olan, çocukları eğitimden uzak tutarak normal gelişim süreçlerinden uzaklaştıran ve sosyal eşitsizlikleri derinleştiren çocuk işçiliği ile mücadele için ulusal ve uluslararası alanda birçok çalışma yapılmaktadır. Türkiye’de yaşayan, sayıları 1,5 milyonu aşmış göçmen çocukları çalışma hayatından uzaklaştırıp, eğitime kazandırmak; yalnızca göç eden ve uzun yıllar ülkemizde yaşayacağı öngörülen toplum için değil ülkenin geleceği için de önem taşımaktadır. Bireylerin yaşadığı olumlu veya olumsuz gelişmelerin ileriki dönemlerde yaşayacaklarının belirleyicisi olduğunu savunan “yaşam seyri yaklaşımında” da benimsendiği gibi yapılacak küçük girişimler bile bu çocukların gelecek hayatlarında büyük

görölmüştür (31-33). Çalışmalar bu çocuklarda uyku bozuklukları ve saldırgan tavrın daha sık olmakla birlikte benlik imajlarının daha olumsuz olduğunu ortaya koymuştur (32,33). Denizli ilinde eğitim gören çocuk işçilerin, çalışmayan çocuklara göre algılanan sağlık düzeyi daha kötü olduğu ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabildikleri gözlenmiştir (34). Sağlık riskleri tüm çalışan çocuklar için olumsuz olmakla birlikte göçmen çalışan çocukların yerel çocuklara göre uzun çalışma saatleri ve yetersiz beslenme nedeniyle sağlık durumlarının daha kötü olduğu ve daha zayıf oldukları gözlenmiş ve yasal statüleri nedeniyle sağlık hizmetlerine erişemedikleri belirlenmiştir (13-15).

değişimler sağlayabilmektedir (35,36). Bu denli yoğun ve karmaşık bir göç hareketinin Türkiye için yeni bir olgu olması nedeniyle, önceki çalışmalar yerel toplum temelinde yapılmaktayken, son yıllarda uluslararası organizasyonlar, devlet kuruluşları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi çok sektörün iş birliği ile göçmen çocuklara yönelik çalışmaların da sıklığı artmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi göçmen çocuk işçiliğinin önlenmesi için etkin mevzuat geliştirilmeli veya var olan mevzuatın etkin bir şekilde kullanımı sağlanmalı, ailelere destek, gelir garantisi ve sosyal güvenlik sağlanmalı, göçmen çocuklarda eğitim konusu öncelikli olarak ele alınmalı ve zorunlu hale getirilmeli ve eğitimde yaşanan kaçaklar önlenmelidir.

Kaynaklar

1. International Organization for Migration (IOM)- The UN Migration Agency (2019). World Migration Report 2018. [https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf] (18.05.2019).
2. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) (2017a). International Migration Report 2017. [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf] (20.05.2019).
3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2019). Geçici Koruma [http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik] (20.05.2019).
4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2014). Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri. [https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3931/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri.pdf] (20.05.2019).
5. Bahadır H. İzmir'in bir mahallesinde yaşayan Suriyeli sığınmacıların sağlık durumları, sağlık hizmetlerine erişimi ve erişimi etkileyen etmenler. Tıpta Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. 2016.
6. United Nations Children's Fund (UNICEF) (1989). Convention on the rights of the child: first part, articles 1-20. [https://wcmprod.unicef.org/turkey/en/convention-rights-child] (20.05.2019).
7. International Labour Organization (ILO) (1976). Minimum Age Convention. [http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138] (26.04.2019).
8. International Labour Organization (ILO) (1999). Worst Forms of Child Labour Convention. [http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C182] (26.04.2019).
9. International Labour Organization International Programme on the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC) (2013). Marking Progress Against Child Labour: Global Estimates And Trends 2000-2012, Geneva.
10. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016). Çocuk işgücü anketi sonuçları. [http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659] (24.11.2018).
11. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018). İşgücü İstatistikleri. [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007] (02.04.2019).
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2017). Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı. Ankara, Ayrıntı Basımevi.
13. International Labour Organization (ILO) (2004). Hazardous child labour in agriculture: Cotton. In Safety and Health. ILO, Geneva. [www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_5709.] (23.04.2019).
14. International Labour Organization International Programme on the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC) (2006). Child labour in tobacco and cotton growing in Kazakhstan. Rapid assessment report. [http://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_8150/lang--en/index.htm] (26.04.2019).
15. International Labour Organization International Programme on the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC) (2005). Employers' Demand for Child Labour in the Pyrotechnics and Fashion Accessories Industries in the Philippines. [www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_3684]. (26.04.2019).
16. International Labour Organization International Programme on the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC) (2012). Child migrants in child labour: An invisible group in need of attention. [http://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_189339/lang--en/index.htm] (26.04.2019).
17. International Labour Organization (ILO) (2016). National Child Labour Survey 2016 of Jordan. [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_510520.pdf] (27.04.2019).
18. The Freedom Fund (2017). Ending the worst forms of child labour amongst Syrian refugees in Lebanon. [http://freedomfund.org/wp-content/uploads/Lebanon_Proposal_FIN_AL.pdf] (26.12.2018).
19. Atasü Topçuoğlu R. Göç ve sermaye ilişkisi ve Türkiye'de göçmen çocuk emeği. DİSKAR. 2015; 4: 116-25.

20. Harunoğulları M. Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*. 2016; 3(1):29–63.
21. Kireçdağ N. Antakya’da bir alan araştırmasına dayalı gözlemler: Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. 2017;16(62-63):29-35.
22. Bahadır H, Uçku R. İzmir’in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arasındaki Suriyeli çocukların çalışma durumları ve çalışma durumlarını etkileyen etmenler. *Deu Med J*. 2016;30(3):117-24.
23. Lordoğlu K ve Aslan M. Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye’deki Suriye’li çocuklar. *Çalışma ve Toplum*. 2018;2(57): 715-32.
24. Van de Glind, H. (2010). *Migration and child labour, exploring child migrant vulnerabilities and those of children left-behind*, International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) - Geneva: ILO, 2010, [http://www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=14313] (27.04.2019).
25. Rose J. Child labor, family income, and the uruguay round. *Quarterly Journal Of Austrian Economics*. 1998;1(4): 75-87.
26. United Nations Children’s Fund (UNICEF) (2016) Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar [http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016_2.pdf] (18.12.2018).
27. United Nations Children’s Fund (UNICEF) (2017) Türkiye-UNICEF Ülke İşbirliği Programı (2016-2020). [http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/dijital%20unicef%20annual%2012eylul%20TR.PDF] (20.05.2019).
28. Türkmen Sanduvaç, Z. (2013). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar İçin Durum Analizi Raporu*, Mavi Kalem-Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. [http://mavikalem.org/wp-content/uploads/DURUM-ANALIZI-SURIYELI-SIGINMACILAR_SANLIURFA-2013-.pdf] (22.04.2019).
29. Bilir, N., & ve Yıldız, A.N. (2004). *Çalışma Hayatında Çocuk (İş Sağlığı ve Güvenliği içinde, sayfa 111-126)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
30. Roggero P, Mangiaterra V, Bustreo F, Rosati F. The health impact of child labor in developing countries: evidence from cross-country data. *American Journal of Public Health*. 2007; 97(2): 271-75.
31. Gürhan, F. (1986). *Çocuk İşçilerin Mediko-Sosyal Sorunları” Araştırması’na İlişkin Son Rapor* [http://gurhan.fisek.net/middle-bast-awards-mbawards-tarafindan-desteklenen-cocuk-iscilerin-mediko-sosyal-sorunlari-arastirmasina-iliskin-son-raporsub-1986/] (27.04.2018)
32. Özbay MH, Şahin N, Hınçal G, vd. Ergenlikte benlik imajı: çalışan ve öğrenciler arasında karşılaştırmalı bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 1991; 2(2):82-95.
33. Boidin C. (1995). *Labour Inspection and the Adoption of a Policy on Child Labour: The Working Child - Psychosociological Approach*, International Labour Office, Geneva.
34. Çatak B. *Çocuk işçiliği için risk faktörlerinin belirlenmesi: çocuk işçi ve okuyan öğrencilerin sağlık durumlarının karşılaştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. 2006.
35. Benson, M. (2001). *Crime and The Life Course*, USA: Oxford University Press.
36. Yu S. The life-course approach to health. *Am J Public Health*. 2006; 96(5): 768.